

Косачи

Од раног јутра, по врелом летњем дану, играју три муње у мутном облаку подгореле детелине на левој обали Велике Мораве. Звоне и севају челичне косе, врүште у руну пескуше увршљаном моравским ветровима, цвиле и сикћу љуте гује у рукама Милетаца и његова два сина. Он, већ у одмаклим годинама, али још увек крепак и жилав, измахује снажно и широко и плете први откос. Над косим црним очима грче се гусенице косматих обрва, кроз њихов умршени шевар брзи љут зној, као вода доле, на јазу под стрмом обалом, кривуда кроз сплет јаруга на слепочницама и пузи у једрим капима литицама кукастог носа ка густом жбуњу бркова и седом стрњишту браде. Суче челични нож пред њим као пламен, гине детелина, трза се у замасима, клоне и леже у дебели откос. Милеташи коси махнито, брже него икада, са синовима се прећутно утркује, па би хтео да им што више умакне. Коса му се не опире, лети као да је вуче нека чудесна сила, не осећа тежину умора у мишицама. Попио је флашу ракије за време доручка са синовима, па му и она распаљује снагу као ветар вагру која гасне, мути разум и доприноси жестини замаха. Стало му је да пркоси синовима и да им докаже како нису још способни да воде домаћинство. Бежи од њих, брани се грчевито. Осећа како за њим хукће Данило, старији, као разјарен бик, нека га језа жмари кичмом иако му је измакао прилично. Не окреће се, али зна да се старији син сав устремио напред, претаче снагу у челични рез чврсто решен да га стигне уздајући се у велику разлику у годинама и умор који би требало пре да сашне старца него човека у најбољим годинама. Не коси он тако муњевито само зато да би сустигао оца. И он бежи од Миладина, млађег брата. Осећа га за петама како размахује лудачки, тупти као грмљавина, руши трећи откос и све му се чини — закачиће му ноге оштрицом, па и њега про-

жима стрепња и шиба страх да буде што даље од братовљеве косе. Оба су пред Миладином, раскрилили се над косама, закрчили му и овде пут, дали му трећи откос, да се зна где му је место. Из дубине његовог крупног тела навире гнев, плете се око срца као вилина косица око детелине, дави га, осећа, сав цепти сева очима за братом и оцем, упиње се да скрати растојање, гледа са мржњом Данилове чукљеве, обогатио би га, кад отац узмиче злу, нека бар њега, брата старијег, снађе, да не трпи више двоструку команду и мучење...

Над косачима, горе, у устрепталим висинама, надима се сунце жедно и побеснело. Разлива се вагруштина из њега и пали небеску куполу, топи глеђ плавентила. Нигде облачка да му утоли љутину, па се обурвава доле разбуктало и махнито, расипа у жесток плусак жеге која купа косаче, усијава им косе, туче у главе, трује мржњом и распаљује у сваком од њих зле мисли.

Узалуд кидишете као пси, мисли Милеташ, замажујући косом без предаха. Да ме стигнете нећете. И данас ћу вам показати да ме снага није још издала. Знам ја шта би ви хтели, али вам је све бадава...

Пази ти њега како се помамио, мисли Данило. Уместо да клоне од умора, он коси све брже. Гледа оца са завишћу и мржњом. Мрко прелива опаљена кожа на Милеташевим широким плећима, напињу се под њом узиграли мишићи, увија се Милеташево тело у појасу као код младића, ноге су му у гипком раскораку. Нико не би помислио да гризе седму погачу, ни трага на њему од старачке немоћи, а то је баш оно што Данила највише мучи и плаши, не радује се очевој снази и чврстини. По свему се види, отац ће живети још дуго. Не клеца као други старци, а ни болест га никаква неће, ждере и пије, ни рана да му се подљути, ни да падне са стога, ни змија да га угризе...

Докле ћу ја да будем последњи у свему, бесни Миладин сваљујући трећи откос. Жуљеви му подкрвили, пече га косило по длановима као жеравица, упење се из петњих жила, али никако да се приближи брату. Војску сам одслужио, мисли, али бадава, они ме и даље запостављају кад се нешто одлучује. Издиру се на мене, као да сам њихов слуга, никад неће да са слушају, гоне ме као стоку да радим и ринтам од јутра до сутра, немам ни одело као други момци, увек се испречи некакав важан посао кад треба да одем на игранку, мрште се кад тражим новац и гунђају да много трошим...

Заривају се оштри врхови коса у бок детелине, хватају сечива при сваком замаху у смртни загрљај по велико бреме, растављају га од пескуше и живота,

купе, сабијају у налетима, носе уз косила и најзад изврћу у венце широких откоса што остају за знојавим косачима као бразде да се суше на сунцу.

По
бе
ља

Оно се размилело по њивама, сиса воду из лишћа, прљи, гризе кору, цепа ватром земљу, па силази у зјапове дубоких пукотина да и са њиховог дна покупи влагу. Сатирући све под собом, зарило је своје најжедније пипке у истањену жилу Мораве, сиса је без милости, убија и вуче ка голом небу. А она му се отима, припила се уз дно, кривуда ошамућена, тражи вирове, укопава се у њих, хвата се за крље, цвили у плићацима запенушала у узалудном бекству, узмиче од ужарених језика спрудова, усмрдела је од балеге, киселе конопље, рибе и људског зноја. Прибија се у окукама уз бокове високих, подривених обала, успорава ток у сенкама клонулих топола и врба; откопала им је жиле и на смрт осудила док је била бујна и моћна, а сада ту, под њима већ у посртању, дахће, изнемогла и тражи спас. Грчевито се држи широког корита, малаксала и немоћна, штрче из ње жиле засутог дрвећа црне као авети, сведена на танку нит као да се заклиње да неће обарати обале и мењати ток. Не да се сунцу, брани да не пресакне, по небеском беспућу да не залута, јер тамо, у бескрајним пространствима неба, и мора и реке губе своје име.

Његови вршњаци већ давно воде домаћинство, размишља Данило, а он у свему зависи од оца. Мора за све да га пита и да му полаже рачуне о свему. Дуго још неће постати свој газда, сече га мисао као муња тамни облак. Остариће пре оца. Можда ће ме овај баксуз и надживети. Држи све у својим рукама, мучи га и сатире. Сваког дана притеже узде, излудеће, чини му се, ако овако дуго потраје. Покушао је да се одели од оца, али овај није хтео ни да чује о томе. Крв сам пропљувао док сам стекао ово мало земље и не дам да се парча док сам ја жив, рекао му је. Ако ти се овде не допада, покупи жену и дечурлију па иди. А куда да оде кад се оженио гологузом? пита се и јабучица му поиграва под грлом. Врцају из детелине ројеви црних скакаваца и других буба, искачу пољски мишеви, ври око ногу косача сав тај сићушни свет у метежу и бекству суочен са смртном опасношћу. А цело пре подне над косачима кружи мала птица и пишти продорно, као да је излудела, повремено полети ка глави неког од њих, насртљива, у око да загребе...

Данило има два сина, бар зна за кога ради, мисли Младин. А за кога ја просипам снагу, бога му небеског, пита се. Пропашће ми младост у овим њивама поред Мораве, смуљаћу се и спарити као ова

детелина коју убијам косом у цветању. Налази неку чудну сличност између себе и ње, осећа — сажвакаће га године као краве сено. Већ давно му је време да се жени, али ни једна неће да пође за њега, нема ништа своје. Изгледа да ће се отац пре оженити него он. Мати се још није претворила у земљу, а он већ најављује да доведе неку жену. Док је отац жив, не може добру да се нада. Чим га буду сместили у гроб, одмах ће се поделити са братом. Али отац је још увек као бик и ко зна када ће га смрт заскочити...

Осећа Милеташ по дахтању синова колико им је стало да га сустигну. Није то жеља да му дорасту, збришћу разлику, него да га понизе, одгурну и баци у запећак. Узалуд покушавате да ми се отмете, мисли. Нећете ви загосподарити мојом кућом док ми је ум бистар и док ме ноге држе. А проћи ће још много воде Моравом док дође тај дан, говори себи тешећи се. Међутим, у умору слуги неку дубоку пукотину, а ту је и она, Морава, однела му је пола хектара прошле године. Ако буде наставила да гризе, неће имати шта да остави синовима у наслеђе.

Живео сам псећи, мисли Данило, али тек сада долази оно најгоре. Отац све више испољава старачку ћуд, тврдоглав је, заинати се, тера упорно по своме, иако зна да то не води ничему добром, мисли о себи да је непогрешив, увек је спреман да свали кривицу на друге ако се нешто лоше догоди, гунђа и зановећа сваког дана, све му није по вољи, ничим није задовољан. Сада ради са њима па се може и поднети некако, али ће се сигурно ускоро повући, кад осети како му се снага љуља као расклиман зуб, припазиће како гризе дане. Ићи ће за њима са штапом и непрекидно набрајати чиме све није задовољан. Кад би бар Миладин хтео мало да га поштеди и схвати, било би му лакше, али и он све више показује зубе, режи, увек спреман за свађу. Сатрвен умором, оде у кревет, а тамо га дочека жена. Зуји му и хукће уз уво, мира нема од ње, наговара га да оду некуд, не може више да трпи, ако он неће кренуће сама, ето му деце па нека се сам брине о њима...

Ржу косе за Милеташем, инате се у рукама његових синова. Загризу откос, али га не изведу до краја, загрцну се, зна да су тупе. Слуша их како силовито измахују, вола би могли да претуре. Није сва мудрост у снази него и у вештини, мисли Милеташ подругливо. Он своју косу често оштри, усправи се, стресе умор са рамена, севне језиком бруса, закликћу шишкови одједи преко Мораве док намуњи рез. Они само мисле да га сустигну, уздају се у своју јачину више него у косе, заборављају да не коље само рез детелину него и стабљике, гинући, на челик насрћу и

По
ве
ља

што се дуже коси тупом косом то је горе и по косу и за косача — она после тешко прима брус, а то је узалудно губљење у времену и расипање снаге. Промиче својим откосом ободом великог круга детелине уплетене вилином косицом, он је на путу његових синова, зна колико ће се они намучити, усне му се растежу у осмех, отићиће им далеко док се они буду батргали у жутиим сплетовима. Птица му кружи око главе као раздражена оса, мора да се брани од ње одмахивањем руке. Шта ти је, враг те однео, гунђа.

Падају цветови троготке, Миладин их гледа како се сплићу у венце и слажу као змије око мртвачког сандука у коме лежи отац. Ту је и жбун жутих свећа израстао пламеном из вилине косице, осећа мирис ливада у сагорелом воску, али за велико чудо, отац лежи у сандуку са отвореним очима, смеши му се одоздо, устаје и ето га — опет коси, измиче му, бежи, не успева ни мртвог да га замисли, толико је смрт далеко од Милеташа. Измахује, опет га мами, ту је мртвачки сандук, али отац неће никако да легне. Искрсава очева рука, држи велики округлао хлеб, колач за славу, појављује се и друга са ножем, великим којим кољу стоку, види га како се крсти, па онда зарива нож у колач, чини му се да ће га сјурити себи у груди, цури црвени млаз низ прса, али то није очева крв него црно вино којим Данило неспретно прелива пресечени хлеб. Подижу се руке, види жуљевите прсте оца и покојие мајке, препознаје своје и Данилове прсте, врти се жути круг хлеба над столом и дебелом свећом, толико да нам порасте, чује очев глас, њихове су руке празне, колач је високо, врти се у очевим покрнелим шакама, па онда и њему измиче, не комада се, кружи ка небу, према сунцу, стапа се са њим... Залепљен врелим бљеском, Миладин обара поглед, насумице млати косом по сплетеној вилиној косици... Трчи преко спруда са Данилом, улећу бучно у воду, скачу по њој као пастуви, пливају затим ка другој обали, утркују се, умиче брату, срећан што ће га победити, али тамо отац стиже пре њих. Видим да се утркујете, па сам и ја запливао за вама, руга им се, смеје, силази у воду, плива на леђима, скоро непомичан, као да је мртав. У виру се гнезди мртвачки сандук. Сада је прави тренутак, сегну велика одлука. Плива Миладин према виру, стиже тамо пре оца и почиње да запомаже, као да се дави. Отац весла ка њему да га спасе, али га Миладин вешто хвата и вуче ка дну. Нису више отац и син него два избезумљена дављеника, запомажу беспомоћни и сатиру се узајамно. Данило трчи обалом, оклева, али кад види људе како долећу из околих њива, скоче у воду. Он и отац га грабе, вучу доле, даве.

Свијени у клубе, растежу се и крклају. Свако покушава да се дочепа узавреле површине, а вир их окреће и вуче ка свом дну... Леже на шљунку он и Данило непомични, али то није дно Мораве него спруд, окружени су гологлавим људима. Крај њих клечи отац и држећи се рукама за главу, кука...

Милеташева коса врусну при крају откоса, узлете писка из захваћеног бремена детелине. Он узмаче и гласно опсова. Данилу севну пред очима змија омотана око очеве ноге, чинило му се да види како зарива отровне зубе. Милеташ се лагано спусти на колена. Шта се догодило, пита Данило. Посекао сам младунце, одговара му отац и показује распарано гнездо. Низ врућу општрицу цури црвени млаз, груша се и тамни. Лагано, као у неком заносу, прилази им Миладин, гледа како се смирују посечени младунци. Били су већ обучени перјем, за који дан би полетели. Над њима пишти птица. Миладин препознаје у њој очеву кукњаву са спруда...

По
ве
ља